

УДК 94(477.43).084

Микола Олійник

АНТИРАДЯНСЬКЕ ПІДПІЛЛЯ НА ПОДІЛЛІ У 1921–1928 РР.

У статті проаналізовано документи радянських спецслужб щодо організації, складу, політичної орієнтації та діяльності антирадянського підпілля періоду НЕП на Поділлі. Досліджено відмінності між підпіллям 1921–1922 та 1927–1928 рр. З'ясовано причини антисемітизму деяких підпільних груп. Розглянуто версію відносно фальсифікації чекістами справ із організації контрреволюційного підпілля в регіоні та ймовірну мету таких фальсифікацій.

Ключові слова: підпілля, спецслужби, петлюрівці, учні, чекісти.

Актуальність статті полягає у тому, що, незважаючи на зростання уваги істориків до боротьби за волю Вітчизни у 20-х рр. ХХ ст., малодослідженими залишаються проблеми, пов'язані із антирадянським підпіллям на Поділлі.

Наукова новизна полягає у тому, що, досліджуючи документи та матеріали архівів на основі принципів об'єктивності та історизму із застосуванням мотиваційного та пропагандистського аналізу, розглянуто обставини формування патріотичного антирадянського підпілля на Поділлі, його склад, діяльність і масштаби.

Об'єктом дослідження є національно-визвольна боротьба в 1921–1928 рр. на Поділлі.

Предмет дослідження – формування, склад і діяльність патріотичного антирадянського підпілля на Поділлі в 1921–1928 рр.

Метою статті є в дослідити патріотичне антирадянське підпілля на Поділлі в 1921–1928 рр.

Завданням статті є проаналізувати обставини формування патріотичного антирадянського підпілля на Поділлі, його склад, діяльність і масштаби.

Основа джерельної бази статті складають архівні матеріали Центрального державного архіву громадських об'єднань України, Галузевого державного архіву Служби безпеки України, державних архівів Вінницької та Хмельницької областей. Значну їх частину вперше уведено у науковий вжиток.

Необхідність наукового аналізу означеної проблеми зумовлюється також тим, що наявна історіографічна база, зокрема праці К. Завальнюка й Т. Стецюк [1], Р. Ковалю [2], Д. Красносілецького та І. Рибачака [3], В. Савченка [3], Я. Сторожука [5] та інших авторів, у яких переважно досліджується повстанський рух початку 20-х рр. ХХ ст.

На початку 20-х рр. ХХ ст. Поділля стало ареною масового повстанського національно-визвольного руху. Тут діяли “найактивніші на Правобережжі банди” [6, арк.52]. Одночасно із ним у краї організувалося антирадянське підпілля. Так, у травні 1921 р. чекісти-прикордонники викрили у Вінниці підпільну повстанську організацію “петлюрівського напрямку”. Її керівниками були відповідальні працівники, члени КП(б)У: голови Вінницького й Жмеринського повітових ревкомів Іван Петруня та Антон Левчинський, завідувач інформаційно-інструкторського підрозділу відділу управління Подгубревкому Георгій Шаулко, член Кам'янецького повітового виконкому Георгій Радченко та інші. Підпільники готували повстання. Для цього “повстанський штаб доручив воєнкому м. Гайсина Силицькому організувати з дезертирів і контрреволюційних елементів територіальний полк”. Одним із головних гасел повстанців було: “Вільні трудові Ради”. У липні 1921 р. губерньське відділення Державного політичного управління (далі – ДПУ) скерувало до Гайсина спеціальний загін і він, спільно із місцевими чекістами й особливим відділом 24-ї дивізії арештував 77 підпільників. Одночасно арешти пройшли і в інших місцях. Усього арештовано 93 активних і 67 пасивних учасників організації [7, арк. 88; 8, арк. 73].

Зазначимо, що у цей же час в Ольгопільському повіті активно діяло єврейське підпілля. Проте, на відміну від українського, яке боролось за повалення влади більшовиків і відновлення незалежності України, воно намагалось уникати політики й закликала лише до виїзду в Палестину [8, арк. 74].

У вересні-жовтні 1921 р. викрито низку підпільних організацій на Поділлі. Зокрема, у Кам'янці-Подільському – організацію зі 151 члена. Її керівником був син священика з Пудловець, Вертянов на псевдо “Сашка”. Видала організацію її секретар Марія Назаренко, секретна співробітниця особливого відділу. Чекісти арештували 60 осіб, 40 із яких зізналися та захопили командира “летючого” повстанського загону Петрушенка, він же Дем'яненко, із яким підтримували зв'язок підпільники. Також були арештовані організатори підпілля у Кульчиївській і Баговицькій волостях, зокрема військомом Баговицької волості Бахотик. Учасниками організації були “переважно студенти, вчителі та куркулі”. У підпільників вилучили 10 гранат, 8 гвинтівок, ящик із набоями, 8 піроксилінових шашок. На думку чекістів, це свідчило про підготовку до повстання. Згідно із даними агентури, його “планували по всьому повіту числа 15–17 жовтня” [9, арк. 3].

Секретно-інформаційний відділ РНК УСРР від 25 жовтня 1921 р. повідомляв, що агентам надзвичайної комісії (далі – НК) вдалося викрити пов'язане між собою підпілля у Проскуріві та Сатанові. Проскурівська організація, керівником якої був Петько, нараховувала 400 членів. До неї входили українські патріоти "з місцевої міліції та гарнізону при 15 кулеметах". Як показало слідство, підпільники мали зв'язок із Літином, Летичевом, штабом Тютюнника за кордоном і "планували 300 козаками під червоним прапором перейти кордон з Польщею, щоб дати привід польсько-петлюрівським військам перейти радянський кордон". Сатанівською організацією керував Туз. Через Верхолу та Марковського він мав зв'язок з-за кордоном. Загалом, у слідчій справі цих організацій арештовано 150 осіб [9, арк. 3].

Тоді ж у Жмеринці викрито організацію залізничників під керівництвом Гуранда, Карпінського, Діденка, Дубовика, Ісаєвського. Вона через Проскурів і Волочиськ мала зв'язок із закордоном. Після швидкого слідства трибунал засудив 12 підпільників до розстрілу. Найбільша ж організація була викрита у Крижополі. Керував нею учитель Дібров. Навколо нього "під виглядом бойскаутів" об'єднувалася молодь. Підпільники збирали зброю, підтримували зв'язок із Бірзульською* організацією. У слідчій справі арештували 126 осіб [9, арк. 3].

Розгром повстанських загонів на Поділлі восени 1922 р. негативно позначився на підпільних організаціях. В умовах перенасичення краю військами та агентурою спецслужб, частина з них або була розгромлена, або пішла у глибоке підпілля чи припинила діяльність.

Голод 1925 р. на Поділлі [10, с. 58–63] та недостатня робота органів влади із подолання його наслідків, спровокували активізацію антирадянської боротьби на Поділлі. З відчаю селяни почали палити сільські ради. Так, у Могилів-Подільській окрузі впродовж 1926 р. вони спалили 78 сільрад [11, арк. 90]. Органи ДПУ відзначали погіршення суспільних настроїв і поширення антирадянської агітації. Одним із її проявів стало розповсюдження листівок. Зокрема, щотижневе зведення секретного відділу ДПУ УСРР № 3/13 упродовж 16–22 січня 1927 р. повідомляло про появу антирадянської листівки на Бершадському цукрозаводі Тульчинської округи. Окружне відділення ДПУ арештувало її автора. Ним виявився "комсомолец Герасименко, який служив у конторі цукрозаводу". Він роздрукував на друкарській машинці й розклеїв 12 примірників листівки, яку друкувала "під страхом смерті" друкарка Кулик. У ній йшлося про невиконання комуністами даних ними робітничому класу обіцянок і наголошувалося на тому, що "партія забезпечила лише своїх членів "теплыми місцями", а безпартійних знімають з роботи без всяких причин і ставлять на їхнє місце партійних. Ніхто не впевнений у завтрашньому дні". Відтак робився висновок: "Партія перший ворог, кат, який тримає сокиру над головою". Завершувалася листівка закликами: "Геть лицемірів, шкурників, таких комуністів, які зараз є", "Жоден крок від Жовтня", "Хай живе Червоний Жовтень – вірний справі робітників і селян", "Вся влада радам, робітникам і селянам". Підпис – "Групком № 1". Зазначимо, що Герасименко хоч і зізнався у складанні листівки, однак спільників так і не назвав [12, арк. 21 зв.].

Аналіз настроїв подолян і поява листівок змусили окружні відділення ДПУ активізувати агентурну роботу. Результати не забарилися. Щотижневе зведення секретного відділу ДПУ УСРР № 18/28 (10–17 травня 1927 р.) повідомляло про агентурну розробку "Гніздо". У її рамках в м. Лянцкорунь Кам'янець-Подільської округи виявили "антирадянське угруповання правої української інтелігенції". Вона "прагнула захопити в свої руки Лянцкорунський райвиконком і інші владні та громадські організації". Керівником був колишній український есер, у 1919 р. "петлюрівський комісар" Лянцкорунського району, "шовініст і прихильник УНР" А. Гладун. У зведенні наголошувалося на тому, що у 1926 р. він, як член Лянцкорунського райвиконкому, "підтримував близьких йому по ідеології членів угруповання та влаштовував їх у всі місцеві установи". Встановлено, що А. Гладун "листується з видним українським емігрантом Остаповичем". Викрили підпільників дві особи, яких "після нажиму" завербували чекісти. Згідно із їх даними, "угруповання захопило в свої руки місцеву кооперацію та шляхом підробок, крадіжок тощо намагалося її зруйнувати, щоб таким чином дискредитувати ідею кооперації в очах населення" [13, арк. 62]. Отримані дані дозволили у ніч на 15 травня провести обшуки та арешти. Усього арештували 13 підпільників. У них виявили газети, які видавалися в УНР. У члена організації Куцого вилучили список місцевих комсомольців. Проводилося масштабне слідство [14, арк. 26 зв. – 27].

Чи слідчі були надто прискіпливі, чи ретельно працював "сексот" "Фомін", але через рік, на початку вересня 1928 р., у Лянцкоруні виявили антирадянську групу в місцевому кредитному товаристві. Її члени вважали себе ображеними радянською владою. Тому, використовуючи своє становище, підтримували куркулів, надавали їм перевагу в кредитуванні. Так, член правління, казначей товариства Макар Войцехівський, колишній член повітової земської управи, неодноразово

* Містечко Бірзул (з 1935 р. – м. Котовськ) у той час – волосний центр Балтського повіту Одеської губернії.

заявляв біднякам, які приходили у товариство: "Хіба ви ще бідні? Землю забрали і все ще бідуєте? Ну, ми таким, хто нічого не має, кредитів не даємо" [15, арк. 148 зв.–149].

На початку 1927 р. агентура ДПУ виявила у Чеботарській профтехшколі Тульчинської округи "шовіністичне угрупування молоді". Було розпочато агентурну розробку "Демократи". У її ході агенти ДПУ виявили, що організацію очолювали учні 3-го курсу Григорій Дмитришин та Іван Розгон. Група поширювала серед учнів антирадянські вірші "власного виробництва" та вела агітацію проти "жидівського засилля на Україні". У Г. Дмитришина був шифр, з допомогою якого він листувався зі своїми однодумцями – учнями Верховської агрошколи Тульчинської округи, а в І. Розгона зберігався клаптик паперу із написом "план праці Чеботарського осередку П.О.В.У. (Політична організація визволення України від жидів – примітка автора)". Члени організації розсилали поштою листівки, записували адреси відповідальних партпрацівників, з'ясовували розташування військових частин і складів. Листівки підписували "Українська партія визволення проти жидів". До організації входило 7 членів. У кінці 1927 р. організацію ліквідували, усіх членів, крім Г. Дмитришина, арештували. У ході обшуку вилучили револьвери, друкарську машинку, надруковані відозви та інші матеріали. На слідстві арештовані в усьому зізналися [14, арк. 193–194 зв.].

У листопаді 1927 р. контррозвідка ДПУ виявила у м. Бар Могилів-Подільської округи підпільну групу із колишніх "петлюрівських старшин". Було порушено агентурну справу "Бар". Залучений до справи "сексот" "Лютій" виявив, що керівником групи був колишній жандарм Ф. Ямович, який служив у С. Петлюри чиновником інформаційно-розвідувального відділу. Члени групи обговорювали можливість використання настроїв селян "для розвитку активних дій проти влади" [16, арк. 115]. Проте, поки підпільники не проявляли активності, доти за ними лише спостерігали. Проте, як тільки у квітні 1928 р. вони через "петлюрівського агента" Бондаренка зв'язалися із закордоном і розгорнули антирадянську агітацію, групу відразу "ліквідували". Усіх сімох її учасників арештували [17, арк. 7 зв. – 8].

На підставі анонімних повідомлень, у лютому 1928 р. Кам'янець-Подільське окружне відділення ДПУ розпочало агентурну розробку "Клієнти" щодо шести колишніх петлюрівців, які створили підпільну організацію у містечку Оринин. Вони збиралися у перукарні Тимофія Мака. Чекісти завербували "сексота" на псевдо "Новий". Він повідомляв, що підпільна група дійсно існує та проводить роботу зі зриву заходів радянської влади шляхом поширення провокаційних чуток і підтримує зв'язок із Польщею через трьох контрабандистів [16, арк. 243 зв. – 244].

Активізацію "української контрреволюційної громадськості" аналітики ДПУ пояснювали погіршенням міжнародного становища та низкою економічних і політичних ускладнень усередині країни. Відтак виникнення низки розробок, на їх думку, "вказує: 1) на ріст низки угрупувань і організацій, які мають за мету підготовку до активної боротьби проти радянської влади чи її підрив з середини. 2) На поступове оформлення антирадянського активу у великі політичні організації, які поширюють свій вплив як на місто, так і на село. 3) на активне використання наших внутрішніх труднощів, зокрема, в напрямку зриву податкової кампанії тощо. 4) На посилення активності закордонної еміграції та почастишання випадків перекидання агентів УНР з метою шпигунства, шкідництва та організаційної роботи по створенню повстанських організацій, партизанських загонів і підготовки повстань. 5) На проникнення українського антирадянського впливу в армію. 6) На посилену її роботу з обробки молоді". З цього робився висновок про необхідність "енергійної відсічі зростаючій українській контрреволюції" [16, арк. 275–276].

Значного поширення у червні 1928 р. набула справа "української національної організації молоді", викритої у м. Іллінці Вінницької округи (агентурна розробка "Барометр"). Про її існування Вінницькому окружному відділу ДПУ повідомив голова Іллінецького райвиконкому. Слідство встановило, що в Іллінцях упродовж 1925–1928 рр. сформувалася група із учнів трудової школи, які потім стали учнями профтехшколи. За свідченнями її члена, Леоніда Філімонова, який виявився зрадником і видав групу завідувачу профтехшколи Шаргородському, спочатку їх об'єднувало вороже ставлення до учнів-євреїв. Це відобразилося у назві організації – "Антирадянська організація молоді" (далі – АСОМ), завданням якої була "боротьба з паразитами – жидівською молоддю". Поступово під впливом учителя профтехшколи, випускника Московського та Львівського університетів, "безпартійного націоналіста", Миколи Дегтярьова домінуючою стала ідея "самостійної України шляхом відокремлення її від СРСР". Як наслідок, 25 лютого 1928 р., згідно із рішенням бюро, АСОМ перейменували в "Українську народну організацію" (далі – УНО). У її платформі, написаній М. Дегтярьовим і затвердженій бюро, зазначалося, що "УНО прагне, щоб влада в Україні була в руках нацбільшості", що влада більшовиків – випадковість. Наголошувалося, що в Україні має бути політична свобода, парламентарна організація влади та незалежність від інших держав. Слідство встановило, що ідейним керівником УНО був М. Дегтярьов, а за усі організаційні питання відповідав учень профтехшколи Яків Куземка, зокрема й за пошук друкарні для організації. Зазначимо, Вінницький окружний відділ ДПУ, незалежно від цієї розробки, мав відомості про наявність

аналогічної організації молоді в агрошколі м. Липовець. Тому слідство шукало підтвердження зв'язків між ними, але доказів не знайшло, однак виявило спробу створити організацію УНО в Зазівській агрошколі Липовецького району та вербування учня цієї школи, сина попа Сергія Соболівського. У ході слідства арештували шістьох підпільників, а дев'ятеро встигли утекти [18, арк. 132–133 зв.; 19, арк. 25–26 зв.].

Ще одну "підпільну організацію української контрреволюційної молоді" у вересні 1928 р. виявила агентура 22-го Волочиського прикордонного загону військ ДПУ в Юринецькій українській семирічці Проскурівської округи. Тут восени 1926 р. утворилася невелика група "шовіністично налаштованих" учнів старших класів під керівництвом Павла Римара, батько якого був розстріляний органами НК за контрреволюцію. Спочатку група читала вилучену розпорядженням органів Наркомосвіти з обігу "шовіністично-петлюрівську літературу (Кащенко, Григор'єв-Наш, Панасенко та ін.)". У кінці 1927 р. – на початку 1928 р. члени групи почали активно виступати на шкільних зборах проти піонерів і комсомольців, влаштували декілька скандалів із викриками: "Геть жидів в Палестину і кацапів на Псковщину", демонстративно відмовилися від вивчення російської та німецької мов. Як повідомлялося у листі на ім'я секретаря Проскурівського окружного комітету КП(б)У Блейєра, спочатку група називалася "За вільну Україну", а потім "Богунечевці" – на честь полковників Богдана Хмельницького Богуня і Нечая. Звернімо увагу, що існування цієї організації на попередньому слідстві "не встановлено завдяки дивовижній витримці та мовчанню більшості звинувачуваних". Лише один із них дав покази про те, що у сусідньому з Юринцями селі Іванківці, була група "Богунечевців", яка нараховувала 23 членів, які проводили агітацію серед селянства проти самообкладення та купівлі облігацій селянського займу [20, арк. 16].

Співробітників ДПУ обурювало те, що на події, які відбувалися у школі, педагогічний персонал і адміністрація не реагували і проявляли "виняткову злочинну бездіяльність", а районний інспектор, член партії Іванишин, знаючи від учительки Малиновської про усе, що відбувалося у школі, жодних заходів не вживав. Крім того, слідство з'ясувало, що завідувач школи Михацький та учитель Рудько "шовіністично налаштовані". Разом із тим, після тривалих консультацій з окружним прокурором, командування 22-го Волочиського прикордонного загону військ ДПУ та керівництво Юринецького райкому та виконкому "одноставно прийшли до переконання, що притягувати до відповідальності вчителів нам політично, абсолютно не вигідно, як і взагалі не вигідно створювати процес навколо цієї справи. Тому препроводжуючи Прокурору справу із звинувачувальним висновком, ми просили його в особистому листі справи в Надзвичесію не передавати, і направити звинувачених в реформаторію як неповнолітніх". Крім того попросили секретаря Проскурівського окружного комітету КП(б)У Блейєра "вилучити в найближчий час зі школи Завшколою Михацького і вчителя Рудька" та "вжити заходи впливу по партійній лінії щодо т.т. Іванишина та Малиновської, а також звернути увагу на роботу комсомольської організації в районі" [20, арк. 16–16 зв.].

Таким чином, аналіз зазначених справ неспростовно свідчить, що важливою складовою антирадянської боротьби у 1921–1922 рр., поряд із повстанським рухом було патріотичне антирадянське підпілля. Його члени провадили агітаційну роботу, збирали зброю та готувалися до повстання. На відміну від нього, підпільні групи та організації, розкриті органами ДПУ в 1927–1928 рр., були нейтралізовані на етапі їх формування й до активної діяльності не встигли перейти.

Список використаних джерел

1. Завальнюк К. В. Червоний смерч над Поділлям / К. В. Завальнюк, Т. В. Стецюк. – Вінниця: ДП "Державна картографічна фабрика", 2008. – 248 с.
2. Коваль Р. Отаман святих і страшних / Р. Коваль. – К.: Просвіта, 2000. – 288 с.
3. Рибак І. В., Красносілецький Д. П. Антибільшовицький повстанський рух на Поділлі під проводом Я. Гальчевського: географія і хроніка подій / І. В. Рибак, Д. П. Красносілецький // Історичне краєзнавство в системі освіти України: здобутки, проблеми, перспективи. Науковий збірник. – Кам'янець – Подільський: Абетка-Нова, 2002. – С. 230–234.
4. Савченко В. А. Дванадцять воєн за Україну / В. А. Савченко. – Харків: Фолио, 2006. – 415 с.
5. Сторожук Я. Збунтоване село: повстанський рух на Поділлі в 20-х рр. ХХ ст. / Я. Сторожук. – Літин: НВФ "Синтез", 2006. – 114 с.
6. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 616, арк. 52.
7. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 1758, арк. 88.
8. ЦДАГО України, ф. 1, оп. 20, спр. 436, арк. 73, 74.
9. Держархів Вінницької обл., ф. р. 925, оп. 8, спр. 83, арк. 3.
10. Олійник М. П. Голод 1925 року на Поділлі як передумова Голодомору / М. П. Олійник // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. Володимира Гнатюка. Серія: Історія / [За заг. ред. проф. І. С. Зуляка]. У двох частинах. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2013. – Вип. 2. – Ч. 2. – С. 58–63.
11. Держархів Вінницької обл., ф. П. 31, оп. 1, спр. 103, арк. 90.
12. Галузевий державний архів Служби безпеки України (далі – ГДА СБУ), ф. 13, оп. 1, спр. 370, т. 1, арк. 21 зв.
13. ГДА СБУ, ф. 13, оп. 1, спр. 370, т. 2.
14. ГДА СБУ, ф. 13, оп. 1, спр. 370, т. 3, арк. 26 зв. – 27, 193–194 зв.
15. ГДА СБУ,

ф. 13, оп. 1, спр. 370, т. 9, арк. 148 зв. –149. 16. ГДА СБУ, ф. 13, оп. 1, спр. 370, т. 5., арк. 243 зв. – 244, 275–276. 17. ГДА СБУ, ф. 13, оп. 1, спр. 370, т. 6., арк. 7 зв. – 8. 18. ГДА СБУ, ф. 13, оп. 1, спр. 370, т. 7, арк. 132–133 зв. 19. ГДА СБУ, ф. 13, оп. 1, спр. 370, т. 8, арк. 25–26 зв. 20. Держархів Хмельницької обл., ф. Р. 301, оп. 1, спр. 153, арк. 16–16 зв.

Николай Олийнык

АНТИСОВЕТСКОЕ ПОДПОЛЬЕ НА ПОДИЛИИ В 1921–1928 ГГ.

В статье проанализировано документы советских спецслужб относительно организации, состава, политической ориентации и деятельности антисоветского подполья периода НЭП на Подилии. Исследовано отличия между подпольем 1921–1922 и 1927–1928 гг. Выяснено причины антисемитизма некоторых подпольных групп. Рассмотрено версию относительно фальсификации чекистами дел по организации контрреволюционного подполья в регионе и вероятную цель таких фальсификаций.

Ключевые слова: подполье, спецслужбы, петлюровцы, ученики, чекисты.

Mykola Oliynyk

ANTI-SOVIET UNDERGROUND IN PODILLIA REGION IN 1921–1928

The author analyses documents of Soviet special services concerning organization, setting, political orientation and activities of the anti-Soviet underground in the period of new economic policy in the Podillya region. He explores differences between the underground movement of 1921–1922 and 1927–1928 and searches the reasons of anti-Semitism among some underground groups. The article also delves upon the alleged falsification by the KGB of the files concerning the underground movement organization in the region and a possible aim of such falsification.

Key words: underground, special services, petliurivtsi, students, Cheka.

УДК 061(477)(438)“19”

Вікторія Фесенко

НАУКОВІ ЦЕНТРИ ПРЕДСТАВНИКІВ ПОЛЬСЬКОЇ ЕТНІЧНОЇ МЕНШИНИ В УСРР (УРСР) У 20–30-Х РР. ХХ СТ.

Розглянуто становлення й діяльність наукових установ представників польської етнічної меншини в УСРР (УРСР) 20–30-х рр. ХХ ст., виділено наукові установи, що функціонували у досліджуваній період. Наголошується на тому, що, незважаючи на той факт, що уся науково-дослідна робота, пов'язана із життям національних меншин, була під повним контролем керівних структур, діяли науково-дослідні установи, підрозділи, відділи, кафедри, створювалися краєзнавчі гуртки, які в основу своєї роботи покладали вивчення історії, культури, побуту, духовного життя етнічних меншин.

Ключові слова: польська етнічна меншина, наука, наукові установи, Київський польський педагогічний інститут, історія Польщі.

Відродження незалежної соборної України поставило перед історичною наукою завдання заповнити істотні прогалини, що мають місце у дослідженні суспільно-політичного й економічного життя українського народу. Актуальними є питання, що стосуються національно-культурного будівництва в УСРР (УРСР) у 20–30-х рр. ХХ ст., особливо політики радянської влади щодо етнічних меншин загалом та польської зокрема, як однієї із найбільш численних, представники якої населяли територію України.

У добу розбудови демократичної незалежної Української держави значно посилюється інтерес до вивчення історії польської етнічної меншини радянської України 1920–1930-х рр. Заслужують на увагу праці таких істориків, як І. Балуба, Т. Єременка, О. Калакури [3], Б. Чирка [4], Л. Якубова [1–5] та інших, у яких висвітлюються не лише позитивні аспекти політики радянської влади щодо національних меншин, а й немало пов'язаних з нею негативних чинників. Натомість, якщо питання освіти польського населення, знайшли своє відображення у історіографії, то наукова сфера ґрунтовно не вивчена. Також слід відзначити наукові праці, що стосуються історії УРСР цього періоду, зокрема таких дослідників, як В. Даниленка, Г. Касьянова, С. Кульчицького [6–9].

Метою цього дослідження є спроба комплексно висвітлити становлення й розвиток наукових установ польської етнічної меншини УСРР (УРСР) у визначений період.